

УДК 159.9
Я51

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Yalom I. D. When Nietzsche wept : A Novel / Irvin D. Yalom. —
New York : Harper Perennial, 2010. — 348 p.

Вперше опубліковано *Basic Books*

Переклад здійснюється з дозволу *Sandra Dijkstra Literary Agency*

Переклад з англійської *Олега Короля*

Дизайнер обкладинки *Ярина Саєнко*

ISBN 978-617-12-5060-4
ISBN 978-0-06-174812-8 (англ.)

© Irvin D. Yalom, Dr, 1992
© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2019
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2019

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

*Присвячується колу друзів, які багато років
підтримували мене:*

*Морту, Джею, Гербу, Дейвіду, Гелен, Джону,
Мері, Солу, Кеті, Ларрі, Керол, Ролло, Гарві,
Рутеллен, Стіні, Геранту, Бі, Маріанні,
Бобу й Пат.*

*Моїй сестрі Джейн і найкращій приятельці
Мерилін*

Дехто не може позбутися власних кайданів, та все ж другові він — спаситель.

Ти маєш спалити себе у власному полум'ї: як же ти оновишся, коли спершу не станеш попелом!

*«Так казав Заратустра»
(переклад Анатолія Онишка.)*

РОЗДІЛ 1

Дзвони церкви Сан-Сальваторе перебили роздуми Йозефа Броєра¹. Він видобув із кишені жилета масивний золотий годинник. Дев'ята ранку. Броєр знову перечитав облямовану сріблом невеличку листівку, яку одержав учора.

21 жовтня 1882 року

Докторе Броєр, мушу зустрітися з Вами в невідкладній справі. Майбутнє німецької філософії висить на волоску.

Зустріньмося завтра о дев'ятій ранку в кафе «Сорренто».

Лу Саломе²

Зухвала записка! Віддавна до нього не зверталися так нахабно. Доктор не знає жодної Лу Саломе. Конверта не за адресовано. Неможливо відповісти цій особі, що йому незручно зустрічатись о дев'ятій, що фрау Броєр не подобається снідати на самоті, що доктор Броєр у відпустці й зовсім не цікавиться «невідкладною справою»... бо ж приїхав до Венеції саме для того, щоб утекти від усіляких невідкладних справ.

---

¹ Йозеф Броєр (1842—1925) — австрійський лікар і педагог, засновник (разом із Зігмундом Фройдом) катартичного методу в психотерапії і психоаналізу. (Тут і далі прим. перекл.)

² Лу Андреас-Саломе (1861—1937) — німецька письменниця, філософ і психоаналітик. Народилася й виросла в Петербурзі. Підтримувала дружні й близькі стосунки з багатьма відомими людьми — Паулем Ре, Фрідріхом Ніцше, Георгом Ледебуром, Франком Ведекіндом, Райнером Марією Рільке, Зігмундом Фройдом та іншими. Дружина Фрідріха Карла Андреаса.

Але о дев'ятій ранку він уже сидів у кафе «Сорренто» і придивлявся до облич, цікавий дізнатися, котре з них належить цій нахабній Лу Саломе.

— Ще кави, пане?

Броєр кивнув офіціантові — тринадцяти- чи чотирнадцятилітньому підліткові з вологим, гладко зачесаним назад чорним волоссям. Скільки ж це часу проминуло в мріях? Доктор знову глянув на годинника. Змарновано ще десять хвилин життя. І на що змарновано? Як завжди, на мрії про БERTУ¹, красуню БERTУ, його пацієнтку упродовж останніх двох років. Згадався їй дразливий голос: «Докторе Броєр, чому ви так боїтеся мене?» Згадалася БERTИНА відповідь на відмову Броєра лікувати її: «Я почекаю. Ви назавжди стали моїм єдиним чоловіком у житті».

Подумки доктор grimнув на самого себе: «Припини, ради Бога! Припини думати! Розплющ очі! Подивися! Дай доступ дійсності!»

Броєр підніс чашку, всотуючи аромат міцної кави й дихаючи на повні груди прохолодним жовтневим повітрям Венеції. Повернувши голову, він розглянувся. За іншими столами кафе «Сорренто» снідали чоловіки й жінки, переважно туристи в літах. Деякі тримали в одній руці газету, а в другій — чашку кави. Ген поза столами ширяли й стрімко опали сизі хмари голубів. Тихі води Гранд-каналу мерехтіли віддзеркаленням чудових палаців, вишикуваних обабіч каналу; гладінь хвилювала тільки гондола, що пливла вздовж берега. Інші гондоли досі спали, пришвартовані до перекошених стовпів, що випиналися з води, неначе списи, навмання кинуті якоюсь гігантською рукою.

---

¹ БERTА Паппенгайм (1859—1936) — австрійська громадська діячка, феміністка, засновниця Юдейського союзу жінок. Відома як пацієнтка Йозефа Броєра та Зігмунда Фрейда.

«Ото ж бо, розглянься навкруги, дурню! — мовив сам собі Броєр. — З усього світу приїжджають люди, щоб побачити Венецію. Не хочуть помирати без благословення цією красою. Скільки я згайнував у житті, — роздумував він, — тільки через те, що не дивився? Або ж дивився, але не бачив?»

Учора він пустився в самотню прогулянку на острові Мурано й за годину нічого не побачив, не зауважив. Жодного зображення не передалося від сітківки до кори головного мозку. Всю увагу поглинали думки про Бертю: про її приворожливу усмішку, закоханість у погляді, тепло довірливого тіла й прискорений подих, коли Броєр оглядав чи масажував її. Такі картини мали силу й жили самі собою. Як тільки Броєр губив пильність, вони зразу ж заповоняли весь розум і узурпували владу над уявою. «Невже така доля мені випала? — думав він. — Невже мені судилося бути тільки сценою, на якій нескінченно грають драму спогади про Бертю?»

Хтось звівся з-за сусіднього стола. Пронизливий скрегіт металевого стільця по цеглі розбуркав доктора, і той знову став шукати поглядом Лу Саломе.

Ось вона! Жінка, що пройшла вулицею Ріва дель Карбон і входить у кафе. Тільки вона могла написати цю записку, ця красуня, висока і струнка, закутана в хутро, яка зараз гордовито йде до Броєра через лабіринт щільно поставлених столів. Зблизька видно, що вона молода, чи не молодша, ніж Берта, може, й школярка. Але цей владний вигляд — щось надзвичайне! З ним вона далеко піде!

Анітрохи не вагаючись, Лу Саломе йде до нього. Звідки така певність, що це він? Ліва Броєрова рука швиденько погладила рудувату бороду й струсила крихти сніданкової булочки. Права рука обсмикнула полу чорного піджака, щоб не морщився комір. Не дійшовши кілька кроків, дівчина зупинилася на мить і сміло подивилася докторові у вічі.

Раптом Броєрів мозок припинив пустословити. Щоб дивитися й бачити, вже не треба зосереджуватися. Тепер сітківка й кора ідеально співпрацюють, дозволяючи образу Лу Саломе вільно проникати у свідомість. Це жінка незвичайної вроди: великий лоб, міцне різьблене підборіддя, яскраві блискучі очі, повні чуттєві вуста й недбало зіbrane в сентиментальний високий вузол сріблясто-біляве волосся, що відкриває вуха та довгу делікатну шию. Особливо приємно було побачити пасма, що ухилилися від вузла-збирача й нерозважливо розкинулися на всі боки.

Ступивши ще три кроки, жінка опинилася біля лікаревого стола.

— Докторе Броєр, я Лу Саломе. Чи можна? — вказала вона рукою на стілець і сіла так швидко, що Броєр не встиг належно привітати гостю — звестися, вклонитися, поцілувати руку й витягти стільця.

— Офіціанте! Офіціанте! — лунко клацнув пальцями Броєр. — Кави для пані. *Cafe latte*⁴¹? — глянув він на фройляйн Саломе.

Вона кивнула і, дарма що ранковий холод, скинула хутро.

— Так, *cafe latte*.

Якусь мить Броєр і його гостя сиділи мовчки. Тоді Лу Саломе, подивившись йому у вічі, заговорила:

— Мій приятель впав у розпач. Боюся, що найближчим часом він уб'є самого себе. Це стало б мені великою втра-тою й тяжкою особистою трагедією, адже я певною мірою відповідаю за нього. Зрештою, я могла б пережити й подолати лихо. Але, — нахилившись до співрозмовника, вона перейшла на м'якший тон, — такої втрати зазнала б далеко не тільки я: смерть цієї людини обернулася б важкими

---

⁴¹ Кава з молоком (*італ.*).

наслідками — для вас, для європейської культури, для всіх нас. Повірте мені.

— Безсумнівно, ви перебільшуєте, фройляйн, — почав був Броер, але йому урвалася мова. Те, що могло видатися підлітковим перебільшенням в устах будь-якої молодой жінки, звучало тут зовсім інакше й сприймалося всерйоз. Годі встати перед її щирістю й потоком переконливої мови. — Хто він, цей ваш приятель? Чи знаю я його?

— Ще ні! Але з часом ми всі його знатимемо. Це Фрідріх Ніцше. Напевно, ось цей лист від Ріхарда Ваґнера¹ до професора Ніцше послужить рекомендацією. — Вона вийняла листа з сумочки, розгорнула й простягла Броєрові. — Передусім мушу сказати: Ніцше не знає, що я тут і що цей лист у мене.

Почувши останню фразу фройляйн Саломе, Броер завагався. Чи годиться мені читати? Таж професор Ніцше не знає, що вона показує мені це послання. Навіть не здогадується, що воно в руках Саломе! Як вона запопала цього листа? Позичила? Вкрала?

Броер пишався багатьма своїми рисами. Він був вірний і щедрий. Його винахідливість у діагностуванні стала легендою: у Відні Броер був особистим лікарем великих науковців, митців і філософів, як-от Брамс², Брюке³ та Brentano⁴. У свої

---

¹ Особисті стосунки Ріхарда Ваґнера (1813—1883) і Фрідріха Ніцше почались 1869 року й спершу були дуже теплі, та з 1872-го помітно охололи. У 1888-му Ніцше написав критичне есе «Ніцше *contra* Ваґнер», у якому ствердив, що 1876 року звільнився від впливу цього визначного німецького композитора.

² Йоганнес Брамс (1833—1897) — видатний німецький композитор, піаніст і диригент.

³ Ернст фон Брюке (1819—1892) — німецький лікар і фізіолог. Курс його університетських лекцій відвідував Зіґмунд Фройд.

⁴ Франц Brentano (1838—1917) — австрійський філософ і психолог, представник феноменології.

сорок доктор прославився на всю Європу, й видатні люди Заходу подорожували здалеку, щоб проконсультуватися з ним. А найбільше він пишався своєю порядністю: ні разу житті не вчинив чогось ганебного. Броєру довелося б відповідати хіба що за свої плотські помисли про БERTУ, які по праву мали б адресуватися дружині Матильді.

Тож він вагався, брати чи не брати листа з простягнутої руки. Щоправда, недовго. Ще один погляд на кришталево-блакитні очі — й доктор узяв. Датований 10 січня 1882 року лист починався звертанням «Мій друже Фрідріху...» Кілька абзаців обведено.

Ви дали світові незрівнянну працю. Ваша книга характерна тою довершеною переконаністю, що свідчить про глибоку оригінальність. Як же інакше ми з жінкою змогли б осягти найпалкше прагнення в нашому житті? Праглося, щоб якогось дня до нас прийшов хтось ззовні й цілковито заволодів нашими серцями та душами! Кожен із нас прочитав Вашу книгу двічі — спершу за дня мовчки, а тоді ввечері вголос. Ми мало не б'ємося за єдиний її примірник і шкодуємо, що обіцяний другий ще не надійшов.

Та Ви ж недужий! Невже у Вас ще й опустилися руки? Якщо це так, то як радо я зробив би щось, аби тільки розвіяти Вашу пригніченість! З чого мені розпочати? Я не можу нічого іншого вдіяти, крім як розсипати Вам щирі похвали.

Прийміть моє послання принаймні по-дружньому, навіть якщо воно й не задовольнить Вас.

З найкращими побажаннями, Ваш Ріхард Вагнер

Ріхард Вагнер! Броєра це вразило — попри всю його віденську світськість, попри всі знайомства запанібрата з великими

сучасниками. Лист, і то який, написаний рукою маестро! Однак доктор швидко опанувався.

— Дуже цікаво, моя люба фройляйн. А тепер скажіть, будь ласка, що саме я міг би для вас зробити.

Знову нахилившись, Лу Саломе легко поклала свою обтиснену рукавичкою руку на Броєрову.

— Ніцше хворий, дуже хворий. Він потребує вашої допомоги.

— У чому ж полягає ця хвороба? Які її симптоми?

Розхвилювавшись від дотику жіночої долоні, Броєр був радий опинитись у своїй стихії.

— Біль голови. Передусім нестерпний біль голови. І тривалі напади нудоти. І загроза сліпоти — поступово погіршується зір. І клопіт зі шлунком — буває, хворий кілька днів не може їсти. І безсоння — ніякі ліки не зараджують, тому він заживає небезпечні дози морфію. І запаморочення — іноді в нього кілька днів триває морська хвороба на суходолі.

Довгий перелік симптомів не став ні новизною, ні звабою для Броєра, який зазвичай приймав двадцять п'ять — тридцять пацієнтів щодня й приїхав до Венеції саме для того, щоб перепочити від такого режиму. Проте Лу Саломе так наполягала, що хоч-не-хоч, а довелось уважно слухати.

— На ваше прохання, шановна пані, я відповім ствердно. Звичайно ж, я огляну вашого приятеля. Це само собою. Зрештою, я ж лікар. Але, будь ласка, дозвольте мені поставити запитання. Чому ви з приятелем не вийшли на мене навпростець? Чому б не надіслати до мого віденського кабінету запит про візит?

Сказавши це, Броєр розглянувся за офіціантом, щоб оплатити рахунок. На думку спало: як зрадіє Матільда, що чоловік так рано повернувся до готелю.

Але цієї зухвалої жінки годі спекатися.